

Lp Tiit Vunk
Transpordiamet
info@transpordiamet.ee

Teie 08.02.2021 nr 8-1/21-002/3273-1

Meie 11.03.2021 nr 5.1-17.6/128-1

Tartu-Nõo lõigu eelprojekti arheoloogiliste uuringute tingimuste täpsustamine

Tartu-Nõo lõigu eelprojekti käigus tuleb lähtuda muinsuskaitse üldpõhimõtetest (muinsuskaitseeadus; MuKS § 3), mille kohaselt on kultuuripärandi väärtustamine ja säilitamine ühiskonna ühine kohus. Kultuuripärandi kaitsel peavad mälestistele suunatud tegevused vähendama nende hävimise ohtu ning toetama väärtuste säilimist. Aladel, kus leidub arheoloogiapärandit (nii riigi kaitse all olevaid mälestisi kui ka teada olevaid, kuid mitte veel kaitse alla võetud muistiseid), tuleb pärandit maksimaalselt säästa ja säilitada ning lähtuda vähima võimaliku sekkumise põhimõtetest. Kui on vajadus teha arheoloogiline uuring, tuleb seda kavandades lähtuda minimaalse sekkumise põhimõttest (MuKS § 46 lg 3).

Arheoloogilisi uuringuid määratakse erinevatel alustel, sõltuvalt sellest, kas tegemist on kohtadega, kus on juba teada olevad kaitse all olevad mälestised (1) või on tegemist kohtadega, kus Muinsuskaitseameti andmeil võib ajalooliste allikate põhjal leiduda arheoloogilisi esemeid, inimluid või arheoloogiline kultuurkiht, st mitte kaitse all olevaid muistiseid (2). Samuti on sõltuvalt projekti asukohast, mahust ja varasemast ajaloolisest allikast tulenevalt ühel või teisel juhul vajalik määrata erinevat liiki arheoloogilisi uuringuid. Erinevad uuringuliigid on välja toodud Kultuuriministri määruses Uuringu liigid, uuringu tegemise ja sellega seotud kulu hüvitamise kord ning uuringuteatise vorminõuded ja teatise esitamise kord (RT I, 16.05.2019, 3, <https://www.riigiteataja.ee/akt/116052019003?dbNotReadOnly=true>).

1. Arheoloogiline uuring mälestistel ja kaitsevööndites

Arheoloogiamälestisel kaeve- ja muude pinnase teisaldamise või juurdeveoga seotud töödeks olulise teabe väljaselgitamiseks tehakse vajaduse korral uuring, mille vajaduse ja ulatuse määrab Muinsuskaitseamet lähtuvalt kavandatud tööde iseloomust ning mahust (MuKS § 46 lg 1-2).

Riigitee 3 Jõhvi–Tartu–Valga km 138,4-152,0 asuva Tartu–Nõo lõigu ümberehitamise alal tuleb riigi kaitse all olevatel mälestistel ja nende kaitsevööndites (Asulakoht reg-nr 13047 ja Kalmistu 13048) ehitusega kaasnevate pinnase- ja kaevetööde käigus paratamatult häviv kultuurkiht tuvastada ja dokumenteerida, st tuleb tagada arheoloogiline uuring. Uuring mälestiste ja kaitsevööndite aladel ei ole vajalik juhul, kui tööd mälestise ja kaitsevööndi alal ei välju olemasolevast teetammist. Uuringu puhul on võimalikud järgmised arheoloogilise uuringu alaliigid, sõltuvalt tööde tegemise etapist ja ulatusest:

- 1.1 Enne projekteerimist on mälestiste ja kaitsevööndite alal mõistlik tellida arheoloogiline eeluuring, mille käigus kaevatakse mälestise ja kaitsevööndi alale prooviauke ja – tranšeesid ning kontrollitakse pinnast metallidetektoriga, et tuvastada kultuurkihi esinemine projektialal. Eeluuringu tulemuste põhjal ja sõltuvalt kultuurkihi esinemisest on võimalik ehitiste ja rajatiste planeerimist selliselt, et a) arheoloogiline kultuurkiht

säiliks maksimaalses ulatuses ja b) kulud võimaliku avastatud kultuurkihi arheoloogilisele läbi kaevamisele ei oleks tellijale ebamõistlikud.

1.2 Kaevetööde arheoloogiline jälgimine, mille puhul arheoloog jälgib pinnase- ja kaevetöid tööde ajal. Jälgimise puhul peab tööde teostaja arvestama seisakutega, kui tööde käigus tuvastatakse pinnases arheoloogilist materjali, mida on vaja dokumenteerida.

1.3 Arheoloogiline kaevamine kohtades, kus on kas eeluuringu tulemuste põhjal või jälgimistöökäigus selgunud, et esineb *in situ* säilinud struktuure või matuseid.

2. Arheoloogiline uuring mitte kaitse all oleva arheoloogiapärandi välja selgitamiseks

Lisaks sellele tuleb MuKS § 31 lg 3 alusel keskkonnamõju hindamise käigus teha arheoloogiline uuring kohtades, kus ameti andmeil võib ajalooliste allikate põhjal leiduda arheoloogilisi esemeid, inimluid või arheoloogiline kultuurkiht.

Üks põhilisi allikaid, mille põhjal Muinsuskaitseamet kaalub uuringute vajadust kohtades, kus puuduvad kaitse all olevad mälestised, on Tartu Ülikooli arheoloogilise ja pärimusliku kohainfo andmebaas, kuhu on kokku kogutud teated muististe ja arheoloogiliste juhuleidude kohta. Teated ei ole alati kohatäpsusega antud, mistõttu ei saa kindlalt piiritletud alasid ilma andmeid täpsemalt analüüsimata välja tuua. Samuti võivad ka registreeritud üksikleid viidata leiukohtade ümber olevale ulatuslikumale muistisele. Lisaks Tartu Ülikooli andmebaasile koondab Muinsuskaitseamet infot hobiootsijate leitud ja Muinsuskaitseametile üle antud leidudest, mis on samuti oluliseks allikaks hindamaks muististe esinemise tõenäosust.

Tartu-Nõo lõigul on ülaloodud andmebaasis teateid arheoloogilistest muististest ja leidudest, mis viitavad varasema, muinas-, kesk- ja (vara)uusaegse asustuse jälgedele. Ka Eesti teede ajalugu uurinud kartograaf Tõnu Raid (Raid, T. 2005. Eesti teedevõrgu kujunemine. Tallinn.) on ajaloolisi kaarte analüüsides välja selgitanud, et Riiast läbi Valga ja Nõo Tartuni kulgenud tee on osades lõikudes püsinud muutumatuna viimase 250 aasta jooksul.

Ülal toodud andmed võimaldavad teha esmast hindamist muististe esinemise võimalusele. Lisaks ülaloodud ja ameti poolt kergesti juurdepääsetavatele andmetele saab põhjalikumat analüüsi teha siis, kui hõlmatakse põhjalikum andmehulk. Seetõttu tuleb täpsema arheoloogiaprognosi tegemiseks läbi viia arheoloogiline uuring, mis peab sisaldama laiendatud arhiiviuuringut kombineerituna arheoloogilise maastikuseire ehk leirega.

Arheoloogiline uuring jaguneb kaheks etapiks:

2.1 Esimeses etapis laiendatud arhiiviuuring:

- a. olemasolevate materjalide ja arhiiviallikate (TÜ andmebaasi teated, otsinguteated, ajalooline info piirkonna kohta, teistes arheoloogia ja ajalooliste looduslike pühapaikade andmebaasides sisalduv teave) analüüs
- b. maastikuanalüüs kaugseire meetodeid kasutades (ajaloolised kaardid ja maakasutusplaanid, aerofotod, Maa-ameti kõrgusandmete põhjal tehtud reljeefimudelid, satelliidipildid, mullastikukaardid jm kaugseire aluseks olevad materjalid)
- c. Kohapärimuse ja kohanimeandmebaasi info

2.2 Teises etapis maastikuseire (leire) - arheoloogiapärandi otsimine maastikul visuaalse vaatluse ning väikesemahuliste šurfide või muu pinnaseuuringu (sh metallidetektori) abil, samuti hõlmab see arheoloogiliste leidude kogumist:

- a. kohtades, mille võimalik arheoloogiline väärtus tuvastati arhiiviallikate põhjal

- b. kohtades, kus esimeses etapis maastikuanalüüsi käigus tuvastati objekte, mille võiks olla arheoloogiline väärtus

Teise etapi järgselt tuleb hinnata arheoloogilise uuringu vajadust sarnaselt punktis 1 (arheoloogiline uuring mälestise alal ja kaitsevööndis) välja toodud põhimõtetele. St et kui teises etapis tuvastatakse arheoloogiamälestise või leiukoha tunnustele vastavaid objekte, mis jäävad ehitusalale, siis tuleb nendel aladel teha arheoloogiline uuring.

Kõige tõenäolisemalt on sellisel juhul tegemist kaevetööde arheoloogilise jälgimisega (1.2).

Eeluuringu (1.1) vajadust sellisel juhul ei ole, kui eeluuringu proovišurfid on tehtud juba teise etapi käigus. Küll aga võib juhul, kui kaitse all olevate arheoloogiamälestiste ja nende kaitsevööndite alal on otstarbekas enne projekteerimist teostada arheoloogiline eeluuring (punktis 1.1 välja toodud alustel), kaaluda selle tegemist samaaegselt teise etapi maastikuseirega (2.2).

Mõnedel juhtudel võib olla vajalik ka objekti läbikaevamine enne ehitustöid – seda juhul, kui tegemist on näiteks matmiskohaga, mille läbi kaevamine samaaegselt ehitustöödega arheoloogilise jälgimise meetodil ei ole võimalik. Sellisel juhul tuleb kaaluda ka seda, kas ei ole otstarbekam kavandatavaid rajatise vähene nihutamine.

Hiljutises suhtluses Transpordiametiga oleme nõustunud ettepanekuga, mille kohaselt viiakse KMH käigus läbi vähemalt mitte kaitse all oleva arheoloogiapärandi uuringute esimene etapp 2.1; olemasolevate arhiiviallikate läbitöötamine ning maastikuanalüüs), kuid võimalusel ka teine etapp. Uuringute teine etapp (2.2; maastikuseire) on võimalik teha ka enne ehitustegevuse algust, kuid mitte hiljem kui projekteerimise ajal, et ehitustööde kavandamisel saaks arvestada uuringu esimese etapi tulemustega – seda eriti juhul, kui uuringu käigus leitakse objekte, mille puhul tuleb kaaluda arheoloogiliste kaevamiste vajadust. Teise etapi tarbeks alade määratlemisel oleme valmis tegema koostööd Transpordiametiga, et otsused, millistes kohtades on vajalik maastikuseire, oleksid kõigile osapooltele selged ja läbipaistvad.

Üldised muinsuskaitseadusest tulenevad tingimused arheoloogilisele uuringule:

- a) Arheoloogilisi uuringuid võib läbi viia vastava pädevusega isik või ettevõtja (MuKS § 46–47, § 68 lg 2 p 3; § 69–70). Arheoloogilise uuringu tegijad on leitavad kultuurimälestiste registrist „Mälestised“ → „Majandustegevusteed ja pädevustunnistused“ → „Filtreerimine, arheoloogiamälestised“ <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=activitylicence>
Pädevustunnistuse nõuet ei ole punkti 2.1. uuringu puhul
- b) Tööde puhul mälestise alal tuleb enne tööde tegemist Muinsuskaitseametist taotleda tööde tegemise luba (MuKS § 52 lg 3; <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/load> - Tööde tegemise loa taotluse vorm). Loataotlus tuleb esitada ka siis kui tööd toimuvad samaaegselt nii mälestisel kui kaitsevööndis. Kui tööd piirduvad ainult mälestise kaitsevööndi alaga, peab tööde teostaja enne tööde algust esitama Muinsuskaitseametile tööde tegemise teatise (MuKS § 59 lg 3; <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/load> - Tööde tegemise teatise vorm). Teatist ei pea esitama, kui projekt on eelnevalt ametiga kooskõlastatud.
- c) Arheoloogilise uuringu alal ei ole töödega lubatud alustada enne arheoloogi poolt

ametile esitatud arheoloogiliste uuringute uuringukava heakskiitu ja uuringuteatise esitamist.

- d) Mälestise ja kaitsevööndi alal on Muinsuskaitseameti määratud arheoloogilise uuringu osas (punkt 1) juriidilisel isikul võimalik taotleda uuringukulude hüvitamist 50 % ulatuses (maksimumsummas 1500 eurot). Täpsem info hüvitise taotlemisest Muinsuskaitseameti kodulehel (<https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/uuringute-huvitamine>).

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Helena Kaldre

Arheoloogianõunik

58875384

helena.kaldre@muinsuskaitseamet.ee